

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2025, 12 (1), 227-251

MODERN ARAP ŞİİRİNDE İNGİLİZ ALGISI BALFOUR DEKLARASYONU ÖRNEĞİ
British Perception in modern Arabic poetry Balfour Declaration Example

Şekib ASIM

Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, msekib@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0259-1986.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	12.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted:	14.05.2025
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2025
Cilt / Volume:	12
Sayı / Issue:	1
Sayfa/ Pages:	227-251

Atıf / Cite as: Asım, Şekib. "Modern Arap Şiirinde İngiliz Algısı Balfour Deklarasyonu Örneği" (British Perception in Modern Arabic Poetry Balfour Declaration Example) *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 12/1 (2025), 227-251. Doi: 10.17859/pauifd.1638566.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD) 227-251

MODERN ARAP ŞİİRİNDE İNGİLİZ ALGISI BALFOUR DEKLARASYONU ÖRNEĞİ*

Şekib ASIM**

Öz

Yahudiler için bir umut Filistinliler için bir yıkım ve gözyaşının başlangıcı olan Balfour Deklarasyonu, 20. Yüzyılın başlarında Orta Doğu tarihinde önemli bir olay olarak kayda geçmiştir. 02.11.1917'de Birleşik Krallık'tan Lord Arthur Balfour'un (ö. 1930) uluslararası Siyonist hareketin liderlerinden Lord Walter Rothchild'e (ö. 1930) bir mektup yazarak Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması durumunda kendilerinin destek vereceklerini belirtmesi, Orta Doğu tarihini yeniden şekillendirmiştir. Bundan sonra İngiliz devletinin desteğini arkasında hisseden ve bundan cesaret alan Siyonist işgalcilerin bölgeye akını devam etmiştir. 1948'de İngiliz Manda'sının bitmesi ve ardından İsrail Devleti'nin kurulması, Arapların gözünde İngilizleri suçlu durumuna düşürmüştür. Balfour Deklarasyonu'nu kendilerine bir ihanet olarak gören Arapların İngilizlere olan sitem ve serzenişleri edebiyatlarına da yansımıştır. Öyle ki 20. Yüzyılda yaşayan birçok Arap şairinin şiirlerinde Balfour'u kınadıkları ve İngilizleri ihanetle suçladıkları görülmektedir. Abdurrahim Mahmûd (ö. 1948), İbrahim ed-Debbâğ (ö. 1946), İbrahim Tûkân (ö. 1941), Ahmed Muharrem (ö. 1945), Mahmûd Hasan İsmail (ö. 1977), Alî Mahmûd Tahâ (ö. 1949), Ali el-Hümânî (ö. 1964) ve Reşid Selim el-Hûrî (ö. 1984) bunlardan bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Arap, şiir, algı, Balfour Deklarasyonu, İngiliz, Birleşik Krallık, Filistin

British Perception in modern Arabic poetry Balfour Declaration Example

Abstract

The Balfour Declaration, which was the beginning of hope for Jewish people and the beginning of a devastation and tears for Palestinians, was recorded as a significant event in the history of the Middle East in the early 20th century. On November 2, 1917, Lord Arthur Balfour of the United Kingdom wrote a letter to Lord Walter Rothchild, one of the leaders of the international Zionist movement, expressing that they would support the establishment of a Jewish state in Palestine territories, which reshaped the history of the Middle East. Encouraged by the backing of the British government, Zionist Jews settlers continued their influx into the region. The termination of the British Mandate in 1948 and the subsequent establishment of the State of Israel posioned the British guilty in the eyes of the Arabs. The Arabs saw the Balfour Declaration as a betrayal and their reproaches and resentments against the

* Yazar makalede Etik Kurul İzni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, msekib@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0259-1986.

British were reflected in their literature. So much so that many Arab poets of the 20th century condemned Balfour and accused the British of treachery in their poems. Abdurrahim Mahmūd (d. 1948), Ibrahim al-Debbāgh (d. 1946), Ibrahim Tūqān (d. 1941), Ahmad Muharram (d. 1945), Mahmūd Hasan Ismāil (d. 1977), Ali Mahmūd Ṭahā (d. 1949), Alī al-Hūmānī (d. 1964) and Rashīd Selim al-Ḥūrī (d. 1984) are some of them.

Keywords: Arab, poetry, perception, Balfour Declaration, British, United Kingdom, Palestine.

Structured Abstract

From 1918 to the present day, numerous Arab poets have incorporated the Palestinian issue into their poetry. In fact, the Palestinian issue has led to the introduction of some new topics in Arabic poetry. Notably, concepts such as the city, land, homeland, resistance, jihad, intifada, betrayal, exiles, some agreements that disrupt the territorial integrity of Palestine, etc. have been themes that have been widely covered in Arab poetry from 1918 to the present day. One of these themes is the Balfour Declaration of November 2, 1917, which was the first agreement to break the territorial integrity of Palestine.

According to Balfour Agreement, which is considered as one of the greatest betrayals of the Arabs by the British on November 2, 1917, the British pledged to support the establishment of the state for Jews with a population of 2% on the land of another nation. This declaration, which was the beginning of destruction and tears for the Palestinians, was harshly criticised by many Arab poets and writers.

In one of his poems, the Palestinian poet martyr Abd al-Rahim Mahmoud (d. 1948), while talking about this agreement and its consequences, reproaches the British as follows: *"The Ally has betrayed his word. And what oath has he ever honoured for a single day? When he achieved his goal with our swords, he forgot and did not remember the white hand. So the blood spilt and all those people condemned to hunger and thirst were meaningless in their eyes"*.

The line, which sounds like a confession from the poet's mouth, 'when he achieved his goal thanks to our swords, he forgot and did not remember the white hand' is particularly meaningful. Because the Arabs had fallen for the false promises of the British and expelled the weakened Muslim Ottomans from the Hejaz and the Middle East in the First World War. But soon the truth of the matter came to light and the intentions of the British were realised.

The British occupied Palestine in 1918. Ibrahim Tuqan one of the another Palestinian poet, living at the time, condemned the British behaviour, which he saw as a betrayal against the Arabs, in one of his poems puts it this way:

"We witnessed your pledge of justice, we admired your soldiers for their valor! We recognized you as a loyal friend, but how can we forget that you occupied our country and then imposed a Mandate? We were ashamed of your kindness when you said, "The implementation of the Balfour Declaration is inevitable."

In the Palestinian territories, where conflicts between Arabs and Jews took place almost every day, the British mandate rule continued until 1948 and the State of Israel was established on May 14, 1948 with the support of the British. Since that day (Balfour Declaration), the British are seen as the main cause of the unrest in the Middle East. Arab intellectuals, who felt that they had been deceived by the British as

a nation, expressed their reactions through poems that symbolized passive resistance. In this study, the perception of the British in the poems of 9 Arab poets who lived in the 20th century was evaluated through the Balfour Declaration. In this study, we have tried to analyze the perception of the British in the eyes of the Arabs through the Balfour Declaration in the poems of these poets.

Giriş

Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan ve Asya ile Afrika kıtaları arasında âdeta bir köprü konumunda olan Filistin, kuzeyden Lübnan, kuzeydoğudan Suriye, doğudan Ürdün, güneyden Kızıldeniz, güneybatıdan Mısır, batıdan Akdeniz ile çevrilidir. En önemli akarsuları Şeria Nehri olarak da adlandırılan Ürdün Nehri'yle Yermûk Nehri'dir. İsrail işgali altındaki Filistin topraklarıyla Ürdün toprakları arasında sınır oluşturan Ürdün ırmağının doğusu Doğu Yaka, batısı Batı Yaka olarak adlandırılır. Her iki yaka da tarıma elverişli düzlüklerden oluşmaktadır. Bölgenin önemli akarsulardan olan Ürdün Irmağı ise batısı İsrail işgali altında ve doğusu Ürdün'ün elinde olan Lût Gölü'ne akar. Ölü Deniz olarak da adlandırılan Lût Gölü, tuz ve fosfat bakımından zengindir.¹

Filistin adının milattan önce XII. Yüzyılda kavimler göçü sırasında bölgeye gelen *Filistler* adı verilen Avrupa kökenli kavimden geldiği söylenir.² Yunanca asıllı *Philsitia* sözcüğü ise Filistinlilerin yurdu anlamına gelir.³ Eski tarihlerde *Arđu Ken'ân*, *Arđu'l-mi'âd* ve *Arđu'l-mukaddes* olarak anılan Filistin toprakları yaklaşık 26.320 kilometrekarelik bir alana sahiptir.⁴

Arđu'l-mi'âd veya *arz-ı mev'ûd*, Yahudilerce bölgeye verilen bir addır.⁵ Onlara göre Yehova/Tanrı, Hz. İbrahim'e ve onun evlatlarına bu toprakları vadetmiştir. *Arđu'l-mukaddes* adı da Hıristiyanlarca verilmiştir. Resullerden, nebilerden ve azizlerden bazılarının Filistin'de doğmuş olmaları ve onlardan bazılarının buraları ziyaret etmiş olmaları sebebiyle Hıristiyanlara göre bu topraklar kutsaldır. Müslümanların ilk kiblesi olan Kudüs, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in hicretten bir sene önce Miraca yükseldiği yer olarak kabul edildiği için dünya Müslümanlarının gözünde çok büyük önem taşır.⁶

¹ Filistin'in coğrafi konumuyla ilgili geniş bilgi için bk. Muştafa Murad ed-Debbâğ, *Bilâdunâ Filastîn* (Kafr Qara: Dâru'l-Hudâ, 1991), 1, 15-16; Fatma Tunç Yaşar vd. *Siyonizm düşünden işgal gerçeğine Filistin* (İstanbul: İHH Yayınları, 2010), 22-29.

² M. Lutfullah Karaman, "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/89-103.

³ Bk. Nur Masalha, "The Concept of Plasetine...", *Journal of Holy Land and Palestine Studies*, 15. 2 (2016): 143-202.

⁴ İngiliz mandası döneminde Filistin topraklarının 27.343 km olduğu bilinmektedir. Bk. Yaşar vd. *Siyonizm düşünden işgal gerçeğine Filistin*, 27.

⁵ Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur ve İncil (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2020), *Yaratılış*, 15: 8.

⁶ Bk. Omar Sâlih el-Bergûsî vd., *Târihu Filastîn* (Bûrsa'îd: Mektebetu's-Seşkâfeti'd-Dinîyye, 2001), 10-11.

Verimli topraklara sahip olan Filistin, coğrafi ve stratejik konumu dolayısıyla tarih boyunca birçok kavmin hâkim olmak istedikleri bir bölge olmuştur. Asurlular, Babililer, Persler, Yahudiler, Müslüman Araplar, Osmanlılar, İngilizler vd. tarih sürecinde bölgede hüküm sürmüşlerdir.⁷ Hz. Ömer zamanında fethedilen Filistin topraklarında yaşayan bütün milletlerin tarih boyunca en çok Müslümanların idaresindeyken rahat yaşadıklarını söylemek yanlış olmaz. Özellikle Osmanlı idaresinde iken üç büyük İlahî dinin mensupları, ibadetlerini rahat bir şekilde yapabilmiş ve kardeşçe yaşamayı başarabilmişlerdir. Öyle ki “Osmanlı yönetimi Filistin’de Yahudi varlığını tanımış ve zaman zaman göçlerine izin vermiştir. Tarihi kayıtlara göre burada eskiden beri mevcut bir Yahudi topluluğu vardı. Osmanlı tabiiyetinde bulunan bu küçük topluluk, yerli halkla bir hayli kaynaşmış olsa da Sefardi Yahudileri⁸ ile sonraki bazı göçlerle gelip daha çok kutsal saydıkları dört şehre yerleşen Eşkenazi⁹ Yahudilerinden oluşuyordu.”¹⁰

Siyonist hareketin ortaya çıkmasından (1890) sonra Siyonistlerin bütün girişim ve çabaları Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaşmaya başladı. 1901 yılında Siyonistlerin lideri Theodor Herzl önce Sultan II. Abdülhamit Han ile daha sonra da İttihat ve Terakki ileri gelenleriyle Filistin’e Yahudi göçünü ve orada Osmanlılara bağlı bir Yahudi devleti kurma meselesini görüştü. Siyonistler buna karşılık olarak Osmanlıların tüm borçlarının ödeneceğini teklif ettiler. Sultan Abdülhamit Han, zulümden kaçan Yahudiler’e Osmanlı topraklarında yerleşme müsaadesi vermekle birlikte Filistin’de yurt kurmaları yolundaki tasarımı kabul etmemiştir. Ayrıca 1901 yılında çıkarılan bir fermanla Filistin’e gelen Yahudilere en fazla 3 ay kalabilme süresi tanındı. Bu teklifin daha sonra İttihat ve Terakki ileri gelenlerince de hiçbir zaman kabul edilmediği söylenir.¹¹

I. Dünya Savaşı’na kadar da Osmanlıların elinde kalan Filistin, 1917-18’de Birleşik Krallık (Büyük Britanya) tarafından işgal edilmiştir.¹² İşgal öncesinde Osmanlı Devleti’nin Orta Doğu’daki varlığına son vermek isteyen Birleşik Krallık ile Fransa 16 Mayıs 1916 tarihinde gizli bir anlaşma imzaladılar. Daha sonra Rusya ve İtalya tarafından da onaylanan bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti’nin toprakları B.

⁷ Geniş bilgi için bk. el-Bergûsî, *Târihu Filastîn*, 13-23.

⁸ Sefardiler: 1492’de İspanya’dan Osmanlı topraklarına sürgün edilen, İspanya kökenli Yahudilerdir. Bk. Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik” (Literatür), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/226-232.

⁹ Eşkenaziler: Roma-Yahudi savaşlarından sonra galip gelen Roma tarafından, Anadolu ve İberya üzerinden Avrupa’ya sürgün edilen İbrani kökenli Yahudilerdir. Bk. Gürkan, “Yahudilik, 43/226-232.

¹⁰ Bk. Karaman, “Filistin”, 13/93.

¹¹ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Taysîr Jabârah, *Târihu Filastîn*, (Ramallah, Dâru’ş-Şurûk, 1998), 66.

¹² Bk. Jabârah, *Târihu Filastîn*, 37-40.

Britanya, Fransa ve Rusya arasında taksim ediliyordu.¹³ Bu anlaşmadan bir yıl sonra B. Britanya savaş kabinesinden dönemin dış işleri bakanı olan Lord Arthur Balfour, 02.11.1917'de uluslararası Siyonist hareketin liderlerinden Lord Walter Rothchild'e (ö. 1937) bir mektup yazarak Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması durumunda kendilerinin destek vereceklerini belirtmiştir.¹⁴ Balfour Deklarasyonu olarak tarihe geçen ve nihai metni 31.11.1917'de onaylanan bu anlaşma, Orta Doğu bölgesinde halen devam eden istikrarsızlığın ana nedenlerindedir.¹⁵

İngilizler I. Dünya Savaşı devam ederken Osmanlılardan hoşnutsuz olan Araplara da Yahudilere verdikleri sözün benzerini vermişlerdi.¹⁶ Hicaz emiri Şerif Hüseyin'i, (d. 1852 - ö. 1931) Osmanlılara karşı başkaldırıp Hicaz'da bağımsız bir Arap devleti kurması durumunda destek verecekleri vadiyle ayarttılar.¹⁷ Şerif Hüseyin, İrlanda asıllı İngiliz ajanı Lawrence lakaplı Thomas Edward'ın (ö. 1935) akıl danışmanlığında Osmanlılara karşı ayaklandı ve Hicaz bölgesinde kendisini halife ilan etti. Kısa bir süre sonra bu ayaklanmalar netice verdi. İngilizlerin ve Fransızların bazen doğrudan bazen dolaylı destekleriyle Araplar, Osmanlı ordusunu Orta Doğu'dan geri çekilmeye mecbur bıraktılar. Lakin Arapların bu sevinci çok uzun sürmedi. Arapların söz konusu bölgeleri içine alan geniş ve bağımsız bir Arap devleti kurma hayalleri, İngilizlerin Filistin işgali, Fransızların Suriye işgali ve ardından Yahudilere Filistin topraklarında bir yurt kurma sözlerinin açığa çıkmasıyla suya düşmüştür.¹⁸

"Sykes-Picot Anlaşmasına göre, Araplara bağımsız devlet kurma sözü verilen topraklar belli bir çizgiden sapılarak İngiliz ve Fransız nüfuz alanları şeklinde ikiye ayrılıyordu. Çıkarlarının uzlaşmadığı Filistin toprakları için ise milletlerarası bir idare düşünülüyordu".¹⁹ Tarih 31 Ekim 1917'i gösterirken Edmund Allenby'nin (ö.

¹³ Dünya tarihine Sykes-Picot Anlaşması olarak geçen bu anlaşma ve maddeleri için bk. Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Anlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/204-206.

¹⁴ Bu anlaşma için bk. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57118918> (Erişim: 16.11.2024).

¹⁵ Bk. Ekber Hâşimî, *İsrail ve Filastîn* (Tahran: İntişârât-i Cehân Ârâ, 1342), 16-18.

¹⁶ Gerçi İngilizler 15 Eylül 1882'de Mısır işgal ettikten sonra orada reform adı altında yürüttükleri eğitim faaliyetleriyle halkı çoktan Osmanlılara karşı kıskırtmaya başlamışlardı. Araplar arasında milliyetçilik düşüncesini yayarken bir yandan da meşru halifenin Kureyş'ten olması gerektiği fikrini yaydılar. Bk. Fatih Özçelik- Mustafa Öztürk, "İngiltere'nin Mısır'ı İşgali ve "Taçsız Hükümdar" Lord Cromer'in Mısır İdaresi (Eylül 1883-Mart 1907)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (1), (2021): 477-494; Hacı Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30, Yıl: 2004, s. 173-202.

¹⁷ Hâşimî, *İsrail ve Filastîn*, 16.

¹⁸ Abdulvahhâb el-Keyâlî, *Târîhu Filastîn el-ħadîs* (Amman: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1990), 83-84.

¹⁹ Kahraman, "Filistin", 13/94.

1936) komutasındaki İngiliz ordusu Filistin topraklarını resmen işgale başladı ve bir yıl içerisinde Filistin'in tamamını işgal etti.²⁰

Araplar, savaştan sonra milletlerarası bir ilke olarak benimsenen “self determination (*halklarının kendi geleceklerini belirleme hakkı*)” doğrultusunda Filistin'in kendilerine bırakılmasını istiyorlardı. Lakin durum onların bekledikleri gibi olmadı. 18-25 Nisan 1920'de İtalya'nın San Remo kentinde düzenlenen konferansta Filistin topraklarının İngiliz mandasına verilmesi kararlaştırıldı.²¹ Bundan iki sene sonra da Filistin resmen İngiliz askeri yönetimine bırakıldı ve kendisi Siyonist bir Yahudi olan İngiliz vatandaşı Herbert Samuel ilk İngiliz Yüksek Komiseri olarak görevlendirildi.²² Bundan sonra Filistin, dünyanın çeşitli ülkelerinden toplanıp getirilen yoğun bir Yahudi iskânına maruz kaldı. Manda yönetimi döneminde Yahudi iskânına göz yumulduğu gibi Balfour Deklarasyonu metnine de Yahudilerin lehine ve Arapların aleyhine olacak şekilde bazı yeni maddeler eklendi. Araplarla Yahudiler arasında neredeyse her gün çatışmaların yaşandığı Filistin topraklarında, İngiliz Manda İdaresi, 1948'e kadar devam etti ve 14 Mayıs 1948 tarihinde de İngilizlerin desteğiyle İsrail Devleti kuruldu.²³

Arap aydınlar, Balfour'un yürürlüğe girmesi, Filistin'in işgali, ardından Manda İdaresi ve daha sonra da İsrail Devleti'nin kurulmasının hepsinin arkasında İngilizlerin parmağı olduğunu düşündükleri için onları suçlamaktadırlar. İngilizler tarafından kandırıldıklarını ve ihanete uğradıklarını anlayan Arapların İngilizlere olan öfkesi o günden beri devam etmektedir. Bu durumun onların edebiyatlarına da yansdığı görülmektedir.

Balfour Deklarasyonu Arap dünyasında ve Türkiye'de bazı çalışmaların konusu olmuştur. Bunlardan bazıları ise şöyledir:

Jooni Mansûr, *Mi'aviyyetu Taşrîh-i Balfour* (1917-2017), Beyrut: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 2017.

Ali Mahafaz, “Şada Taşrîh-i Balfour fi'l-Evsâti'l-Yahûdiyye ve'l-Arabiyye ve'l-'Usmâniyye ve'-Devliyye”, *Uşûr*, el-Mucelled: 4/8 (2018): 146-169.

Meşhur el-Habbâzî, “Şada Va'dı Balfour fi's-Şi'ri'l-Filastîn” *Mecelletu'l-Lugati'l-Arabiyye li'l-Buḥûsi't-Taḥaşşuşiyya*, el-Mucelled: 4/1 (2018): 57-88.

²⁰ Bk. Taysîr Jabârah, *Tarîhu'd-Devleti'l-'Usmâniyye* (Ammân: Câmî'atu Kud̄s el-Meftûḥa, 2015), 247-250.

²¹ Fransızca “yetki, görev” manalarına gelen “mandat” kelimesinden gelen “Manda”, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek bir düzeye erdirtirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yöneten büyük devletlere verilen ad olmuştur. Bk. *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005), 1338.

²² Jabârah, *Tarîhu Filastîn*, 123-124.

²³ Bk. Ahmet Tunç, “San Remo Konferansı'nın 18-26 Nisan 1920 İstanbul Basını'ndaki Yansımaları”, *Kesit Akademik Dergisi* (2019): 21/464-466.

Selami BAKIRCI, "Modern Arap Şiirinde Balfour Deklarasyonu," *Nevzat H. Yanık Armağanı*, Ankara: Fenomen Yayınları, 2023.

Selami BAKIRCI, "Balfour Deklarasyonu'nun Mehcer Edebiyatına Yansıması," *Göç Olgusunun Modern Arap Edebiyatına Etkileri*, Erzurum, Turkey, 2021.

İsmail Ediz, *Balfour Deklarasyonu Yahudi Devletinin Kökenleri*, Timaş Yayınları, 2021.

Diğerlerinden farklı olarak bizim bu çalışmamızda yirminci yüzyılda yaşamış 9 Arap şairin kısa biyografilerine yer verilmiş, bu şairlerin şiirlerinde Balfour Deklarasyonu'nu nasıl ele aldıkları incelenmiş ve bu anlaşmanın sonuçları çerçevesinde Arap aydınların gözündeki İngiliz algısı irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmamızın girişinde Filistin'in kısa tarihine ve modern Arap şiirinde Filistin konusuna da kısaca temas edilmiştir.

I. Modern Arap Şiirinde Filistin

Filistin meselesi bir asrı aşkın bir süredir dünya siyasetini meşgul eden bir sorun olduğu gibi Arap edebiyatına da yön vermiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap şiirinin konuları arasına giren Filistin meselesi, birçok Arap şairi tarafından işlenmiştir. Arap aydınlar ve şairler Filistin için yoğun bir mücadele vermektedirler. Onların hiç yılmadan devam ettirdikleri bu mücadelenin adı da Filistinli edebiyatçı Abdullah Tâyeh'nin ifade ettiği gibi "*çoğunlukla bir direniş edebiyatıdır*".²⁴ Kelimenin gücüne güvenen Arap edip ve şairler, baskılara, cezalara, sürgünlere ve yıldırımlara rağmen bu kutsal direnişte öncü olmuşlar ve olmaya devam ediyorlar. Bu mücadele, özgür Filistin devleti kurulup yurtlarından edilen Filistinlilerin barış içerisinde evlerine dönmelerine kadar devam edeceğe benziyor.

Filistin meselesi Arap şiirine bazı yeni konuların girmesini de sağlamıştır. Şehir, toprak, vatan, direniş, cihat, intifada, ihanet, sürgünler, Filistin'in toprak bütünlüğünü bozan Balfour Deklarasyonu gibi bazı anlaşmalar vs. 1918'den-1948'e kadar Arap şiirinde çokça işlenen temalar olmuştur.²⁵

II. Balfour Deklarasyonu'nun Modern Arap Şiirine Yansımaları

Balfour Deklarasyonu o melun anlaşma modern Arap şiirinde çokça konu edilmiştir. İngilizlerin Araplara tarihte yaptıkları en büyük ihanetlerden biri olarak telakki edilen bu anlaşmaya göre İngilizler, başka bir milletin toprağında, nüfusları %2 olan Siyonist Yahudiler'e devlet kurma sözü vermişlerdir. Filistinliler için bir yıkım ve gözyaşının başlangıcı olan Balfour Deklarasyonu birçok Arap şair ve yazar

²⁴ Bk. <https://diffah.alaraby.co.uk/diffah/interviews/2023/8/3/-أدبنا-الفلسطيني-عبد-الله-تايه> (Erişim 12 Ocak 2025).

²⁵ Bk. Kâmil es-Sevâfirî, *eş-Şi'ru'l-'Arabîyyu'l-hadîs fî me'âsâti Filastîn* (Kahire: Maṭâbi'u Sicilli'l-'Arab, 1985), 65-70, 191.

tarafından kınanmış ve sert bir dille eleştirilmiştir.²⁶ Bu anlaşma ve onun sonuçlarının 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşayan birçok Arap şairin şiirlerine yansıdığını görmek mümkündür. Bu şairlerden bazıları şöyledir:

1) Abdurrahim Mahmûd (1948)

1913 Filistin Antaba doğumlu Abdurrahîm Mahmûd, ulusal, hamasî ve siyasî şiirleriyle bilinen devrimci bir şairdir. Filistin'deki 1936 ve 1939 ayaklanmalarına katılmış ve 1948 tarihinde Filistin'in kuzeyinde eş-Şecere Köyü'nde İsrail askerleri tarafından şehit edilmiştir.²⁷ En meşhur kasidesi "eş-Şehîd"²⁸ Şiir divanları şehadetinin ardından farklı zamanlarda tahkik edilerek basılmıştır:

Divanu Abdurrahim Mahmûd, thk. Kurul, Ammân: Şeriketu't-Tıbbâ'ti'l-Ĥadîse, 1958.²⁹

Divanu Abdurrahim Mahmûd, thk. Kâmil es-Sevâfirî, Beyrut: Dâru'l-'avda, 1974.³⁰

Divanu's-Şâir Abdurrahim Mahmûd. Vizâretu's-Seĥâfeti'l-Filasţîniyyah, t.y.³¹

el-A'mâlu'l-kâmile li's-şâ'iri's-şehîd Abdurrahîm Mahmûd. thk. İzzuddîn el-Munâşıra, Dımaşq: Dâru'l-Celîl, 1988.³²

Abdurrahim Mahmûd, Balfour Deklarasyonunu en sert şekilde eleştiren Arap şairlerdendir. O, bir şiirinde bu anlaşmadan ve onun sonuçlarından şöyle söz etmektedir:

وَ أَتَى الْخَلِيفُ وَقَامَ فِي أَعْتَابِنَا
مُتَحَيِّرًا إِنَّا هُدَى الْمُتَحَيِّرِ
وَاسْتَنْصَرَ الْعُرْبَ الْكِرَامَ وَإِنَّهُمْ
غَوَتْ الطَّرِيدَ وَنُصْرَةَ الْمُسْتَنْصِرِ
وَوَبَّتْ لَنَا أَشْيَافُنَا صَرْحًا فَلَمْ
يَخْفَظْ جَمِيلَ الْعُرْبِ يَا لِلْمُنْكَرِ

²⁶ Bu konuda geniş bilgi için bk. es-Sevâfirî, *eş-Şi'ru'l-Arabîyyu'l-hadîs fî me'âsâti Filasţîn*, 191-92, 229-231, 246-47, 269-271.

²⁷ Şairin hayatıyla ilgili detaylı bilgi için bk. Kâmil es-Sevâfirî, *Şu'arâu'l-arđi'l-muhtelle* (www.moswarat.com, 1991), 161-167.

²⁸ *Divanu's-Şâir Abdurrahim Mahmûd* (Vizâretu's-Seĥâfeti'l-Filasţîniyyah, t.y.), 11-12.

²⁹ Bk. *Divanu Abdurrahîm com*, 1991), 161-167.

²⁹ *Divanu's-Şâir Abdurrahim Mahmûd* (Vizâretu's-Seĥâfeti'l-Filasţîniyyah, t.y.), 11-12.

²⁹ Bk. *Divanu Abdurrahîm Mahmûd*, thk. Kurul (Ammân: Şeriketu't-Tıbbâ'ti'l-Ĥadîse, 1958).

³⁰ *Divanu Abdurrahim Mahmûd*, thk. Kâmil es-Sevâfirî (Beyrut: Dâru'l-'avda, 1974).

³¹ *Divanu's-Şâir Abdurrahim Mahmûd* (Vizâretu's-Seĥâfeti'l-Filasţîniyyah, t.y.).

³² Bk. *el-A'mâlu'l-kâmile li's-şâ'iri's-şehîd Abdurrahîm Mahmûd*, thk. İzzuddîn el-Munâşıra (Dımaşq: Dâru'l-Celîl, 1988).

عَدَرَ الحَلِيفُ وَأَيُّ وَعِدِ صَانَهُ
يَوْمًا وَأَيَّةَ ذِمَّةٍ لَمْ يَخْفَرِ
لَمَا قَضَى وَظَرًا بِفَضْلِ سُوفِنَا
نَسِيَ التَّيْدَ البَيْضَاءَ، وَلَمْ يَتَذَكَّرِ
وَإِذَا الدَّمُ المُهُرَاقُ لَا بِمُرَاقِهِ
جَدْوَى، وَلَا بِنَجِيعِهِ المُنْتَحَدِرِ
يَا ذَا الحَلِيفِ: سُوفُنَا وَرِمَاحُنَا
لَمْ تَنْتَلِمِ، فَاعْلَمْ! وَلَمْ تَتَكْشَرِ³³

“Müttefik geldi ve kapımızın eşiğinde şaşkınlık içerisinde durdu

Biz ise şaşkınlara yol gösteren bir milletiz.

Cömert Araplardan yardım istedi ve onlar

Kovulmuş insanların sığınağı ve kendilerinden yarım isteyenin de her daim yardımcılarıdır.

Kılıçlarımız bize Arapların güzelliklerini korumayan bir yapı inşa etti. Bu ne iğrençlik!

Müttefik tuttuğu söze ihanet etti. Gerçi o hangi yeminine bir gün dahi sadık kaldı ki?

Kılıçlarımız sayesinde amacına ulaştığında beyaz eli unuttu ve hatırlamadı.

Demek ki dökülen kanın ve aç kalan bu insanların onların gözünde bir anlamı yok, öyle mi?

Ey müttefik şunu iyi bil ki kılıçlarımız çentilmedi ve mızraklarımız kırılmadı”.³⁴

Şairin ağzından burada bir itiraf gibi gelen “kılıçlarımız sayesinde amacına ulaştığında, beyaz eli unuttu ve hatırlamadı” mealindeki dizesi özellikle çok manidardır. Çünkü Araplar İngilizlerin yalan vaatlerine kanarak I. Dünya savaşında zayıf düşen Müslüman Osmanlıları Hicaz’dan ve Orta Doğu’dan sürmüşlerdi. Fakat çok geçmeden işin gerçeği gün yüzüne çıktı ve İngilizlerin niyetleri anlaşıldı. İngilizler 1918’de Filistin’i işgal ettiler. Bundan iki sene sonra da Filistin resmen İngiliz askeri yönetimine bırakıldı ve İngiliz vatandaşı bir Siyonist Yahudî olan Herbert Samuel ilk İngiliz Yüksek Komiseri olarak görevlendirildi. Bundan sonra

³³ Bk. *el-A’mâlu’l-kâmile li’ş-şâ’iri’ş-şehîd Abdirrahîm Mahmûd*, 13-14.

³⁴ Bk. *Divanu’ş-Şâir Abdurrahîm Mahmûd*, 29.

Filistin, dünyanın çeşitli ülkelerinden toplanıp getirilen yoğun bir Yahudi iskânına maruz kaldı.³⁵

2) İbrahim Tūḳān (ö. 1941)

İbrahim b. Abdulfettâh Tūḳān 1905 yılında Filistin'in Nablus kentinde doğmuştur. İlk eğitimini o zaman modern bir eğitim veren Medrestu'r-Riṣâdi'l-Ġaribyye'de almıştır. 1. Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda Kudüs'te Medresetu'l-Muṭrân'da eğitimine devam etmiştir. Buradayken ünlü Arap dilci ve edebiyatçı Naḥlah Zureyḳ'ten (ö. 1921) Arap dili ve edebiyatı dersleri almış ve onun sayesinde şiire ilgi duymuştur. 1923'te Beyrut Amerikan Üniversitesine giren İbrahim Tūḳān 1929'de oradan mezun olmuştur. Daha sonra bu üniversitede iki sene Arap dili ve edebiyatı hocalığı da yapmıştır. 1936'de İngiliz Manda'sı onu Kudüs radyosunda görevlendirilseyse de şiirlerinden rahatsız olan Yahudilerin baskısı ve şikâyetleri yüzünden görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Zira o, şiirlerinde Filistinlilerin gasp edilen haklarını savunmaktan geri durmuyor ve Manda İdaresinin bazı uygulamalarını açıktan eleştiriyordu.³⁶

İbrahim Tūḳān'ın şiirlerine baktığımızda onun Filistin'deki sosyal, ulusal, vatanî ve siyasal meseleler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Filistinliler onun şiirlerini zevkle okurlar. İbrahim Tūḳān, Filistin ulusal kadın şairi merhume Fedva Tūḳān'ın (ö. 2003) da ağabeyidir. Bir süre Irak'ta ikamet eden şair, kısa ömrünün sonunda memleketi Nablus'a dönmüş ve 5 Mayıs 1941'de vefat etmiştir.³⁷ İbrahim Tūḳān, Balfour Deklarasyonu'ndan ve onun sebep olduğu yıkımlardan şikâyetçiydi. O, bu meselede İngilizlerin Arapları kandırdıklarını söylüyor ve onları büyük bir hayal kırıklığına uğrattıklarını düşünüyordu. Bu sebeple o, İngilizlere olan sitemini her yerde dile getiriyordu. Nitekim bir yerde şöyle demektedir:

قد شهدنا لعهدكم بالعدالة...
 وَخَتَمْنَا لِحُجَّتِكُمْ بِالتَّبَسَّالَةِ !
 وَعَرَفْنَا بِكُمْ صَدِيقًا وَفِيًّا
 كَيْفَ تَنَسَى اِنتِدَابَهُ وَاحْتِيَالَهُ
 وَخَجَلْنَا مِنْ لُطْفِكُمْ يَوْمَ قُلْتُمْ:
 وَعُدُّ بُلْفُورٍ نَافِدًا لَا مُحَالَه
 كُلُّ أَفْضَالِكُمْ عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْ
 نِ، وَلَيْسَتْ فِي حَاجَةٍ لِدَلَالِهِ

³⁵ Jabārah, *Târiḥu Filastîn*, 123-124.

³⁶ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Yusuf 'Atâ eṭ-Ṭarîfî, *İbrahim Tūḳān ḥayâtuhu ve şîruhu* (el-'Ammân, el-Ehliyye, 2007), 29-37.

³⁷ İbrahim Tūḳān'ın hayatıyla ilgili detaylı bilgi için bk. es-Sevâfirî, *Şu'arâu'l-arḍi'l-muḥtelle*, 125-133.

وَلَيْسَ سَاءَ حَالُنَا فَكِفَاتَا
 أَنْكُمْ عِنْدَنَا بِأَحْسَنِ حَالِهِ
 غَيْرَ أَنَّ الظَّرِيقَ طَالَتْ عَلَيْنَا
 وَعَلَيْكُمْ... فَمَا لَنَا وَالْإِطَالَةَ
 أَجَلَاءَ عَنِ الْبِلَادِ تُرِيدُو
 نَ فَنُجَلُّو، أَمْ مَحَقْنَا وَالْإِزَالَه

“Adalet ahdinize tanıklık ettik. Askerlerinizi cesaretle mühürledik!

Sizi sadık bir dost olarak tanıdık, ama Manda’sını ve işgalini nasıl unutabiliriz?

“Balfour Deklarasyonu” kaçınılmazdır” dediğinizde nezaketinizden utandık.

Bütün iyilikleriniz başımız ve gözümüz üzerindedir ve kanıtlanmaya ihtiyaç duymaz (!)

Durumumuz daha kötü olsa bile, bizimle daha iyi olmanız yeterlidir.

Ama yol bizim için de sizin için de uzun... Peki, neden bu kadar uzun sürdü?

Bizi ülkeden tahliye etmek mi istiyorsunuz, yoksa kökümüzü kazıyıp ortadan kaldırmak mı?”³⁸

Aynı şair bir başka şiirinde ülkelerini işgal eden ve topraklarının Yahudi yerleşimcilerce gasp edilmesine göz yuman İngiltere’yi kınayarak şöyle demektedir:

مَنْ كَانَ يُنْكِرُ نُوحًا أَوْ سَفِيَّتَهُ
 فَإِنَّ نُوحًا بِأَمْرِ اللَّهِ قَدْ عَادَا
 وَلَا تَزَالُ مِنَ الزَّلْزَالِ بَاقِيَةً
 تَذَكُّرُهَا يُوقِدُ الْأَكْبَادَ إِيقَادَا
 مُنْذُ احْتَلَلْتُمْ وَشُؤْمُ الْعَيْشِ يُرْهِقُنَا
 فَفَقْرًا وَجَوْرًا وَإِتْسَاعًا وَإِفْسَادَا
 بِفَضْلِكُمْ قَدْ ظَغَى طُوفَانُ هِجْرَتِهِمْ
 وَكَانَ وَعْدًا تَلَقَّيْنَاهُ إِيعَادَا
 وَالتَّيَوْمَ مِنْ شُؤْمِكُمْ نُبَلَى بِكَارِئَةٍ
 هَذَا هُوَ الطَّيْنُ وَالْمَاءُ الَّذِي زَادَا

“Kim Nuh’u ya da gemisini inkâr ediyorsa, Nuh, Allah’ın emriyle geri dönmüştür.

Depremi hatırası hala duruyor, hatırası yürekleri yakıyor.

³⁸ Bk. *el-A’mâlu’ş-şî’riyyeti’l-kâmile İbrahim Tūqān* (Beyrut: el-Muessesetu’l-‘Arabiyye li’l-Dirâsâti ve’n-Neşr, 1993), 220.

İşgalinizden bu yana yoksulluk, adaletsizlik, Yahudilerin genişlemesi ve yolsuzlukla hayatın acıları bizi bitkin düşürüyor.

Sayenizde topraklarımıza Yahudi göçü sel gibi aktı. Hâlbuki vaat olarak aldığımız bir söz vardı.

Ve bugün, sizin uğursuzluğunuz yüzünden, bir felaketle karşı karşıyayız. İşte bu çamur ve işte her an artan bu sel.”³⁹

Şair burada bölgeye gelen Yahudi göçünü Nuh Tufanı metaforuyla açıklamaktadır. Zira Balfour Deklarasyonu’ndan cesaret alan Yahudiler, 1918’den sonra Filistin’e sel gibi akın etmeye başlamışlardır. Çoğu yerleşmek amacıyla gelen Yahudilerin toprak alımları da ondan sonra artmıştır.

İbrahim Tūḳān başka bir şiirinde İngilizlerin verdikleri sözlerinde durmamalarını, Araplar arasında sözünde durmaması ve yalancılığıyla darbimesel olmuş “Urḳūb veya Arḳūb’un yalan vaatleri مواعيد عرقوب” deyiimiyle açıklamaktadır:

ابا المكارم أشرف من غلاك وقل أرى
فلسطين أم دنيا الأعاجيب
تجد قوتاً وفي وعد الدخيل ولم
يكن لنا منه إلا "وعد عرقوب"

“Ey âlicenap kimse, yüceliğinle onur duy ve “Filistin’i veya harikalar dünyasını görüyorum” de. Davetsiz misafirin (Yahudilerin) sözünü güçlü bulursunuz. (Bize verdiğiniz o söz) ise ancak “Urkub’un vaatleri” mesabesindedir.”⁴⁰ Şiirde geçen bu darbi meselin ortaya çıkışıyla ilgili şöyle bir anekdot anlatılmaktadır:

“Amalik kabilesinde Urkub adlı bir şahsın Yesrib’te oturan kardeşine borcu varmış. Alacaklı olan bu kardeşi her sefer geldiğinde, Urkūb farklı bir bahane ile borcunu ertelermiş. Bir seferinde hurma ağaçları çiçek açsın der, öbür seferinde çiçekler meyve olsun ve diğer seferinde de hurmalar olgunlaşsın diye sürekli oyalarmış. Nihayet hurmalar yetişip olgunlaştığında bir gece kimseye fark ettirmeden gelip bahçesindeki bütün hurmaları toplayıp satmış ve kardeşine de borcunu ödememiştir.⁴¹ O günden sonra Araplar arasında bu olay, sözünde durmayan yalancı kişiler için söylenen bir darbimesel haline gelmiştir.”⁴²

³⁹ *Divānu İbrahîm* (Beyrut: Dâru’ş-Şarḳi’l-Cedîd, 1955), 85.

⁴⁰ Bk. es-Sevâfirî, *eş-Şi’ru’l-Arabîyyu’l-hadîs fî me’âsâti Filastîn*, 193.

⁴¹ Ebû’l-Faḳl Ahmed b. Muhammed b. İbrahim el-Meydânî, *Mecme’u’l-emsâl* (Kahire: Maṭbaatu Sunneti’l-Muhammediyye, 1955), 2/311.

⁴² Klasik ve modern Arap şairler arasında sembolizme başvurmak oldukça yaygın bir durumdur. İslamî dönem şairlerinden Cubeyhâ el-Eşca’î de bu deyiimi bir şiirinde şöyle kullanmıştır:

وَعَدْتِ وَكَانَ الْخُلْفُ مِنْكَ سَجِيَّةً
مَوَاعِيدَ عَرْقُوبٍ أَخَاهُ يَبْتَرِبُ

3) İbrahim ed-Debbâğ (ö. 1946)

1880 yılında Filistin'in Yafa Şehri'nde doğan İbrahim b. Mustafa Abdulkâdir ed-Debbâğ, 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında yaşamış Arap şairlerdendir. Küçük yaşlarda anne babasını kaybettiği için çok zor ve sıkıntılı bir hayat sürmüştür. Gençlik yıllarında taşındığı Mısır'da el-Ezher'de okuma şansı bulan ed-Debbâğ, kendisini burada yetiştirmiştir. İlerleyen yaşlarda gözlerini kaybeden şair, 1946'da Kahire'de vefat etmiştir.⁴³

İbrahim ed-Debbâğ, Filistin halkının umutlarını, acılarını ve isteklerini dile getiren, sefaletlerini, yoksulluklarını ve talihsizliklerini tasvir eden cesur, özgür ve vatansever bir şairdir. O, ülkesinin işgalinden, topraklarına devam eden Yahudi akınından ve Büyük Britanya'nın Yahudileri kollayan politikasından rahatsızdır. Şiirlerinde bunu birçok kez dillendirir. Öyle ki Balfour Deklarasyonu'nun açığa çıkmasından sonra rahatsızlığını şu şekilde dillendirmektedir:

رَدُّوا عَلَى الْقَوْمِ كَيْدًا وَعَدُّ بِلْفُورِ
وَنَسَجَهُ بِيَدَيْ كَيْدٍ وَتَدْمِيرِ
قَدْ سَاءَ تَدْبِيرُهُ عَقَفُوا فَلَوْ عَقَلُوا
لَمْ يُفْرِطِ الْوَعْدُ إِلَّا بَعْدَ تَفْكِيرِ

"Halkın tepkisine Balfour Deklarasyonu ile cevap verdiler

Bir komplo ve yıkımın elleriyle milletin başına sardılar

*Planlaması ne yazık ki kötüydü. Eğer iyi akıl etselerdi, verdikleri sözü ancak düşündükten sonra bozarlardı."*⁴⁴

İbrahim ed-Debbâğ başka bir şiirinde de bu anlaşmanın ilâhî bir emir olmadığını ve dolayısıyla onun geçerliliği olmayan boş bir safsatadan ibaret olduğunu belirtmektedir:

مَا وَعَدُ بُلْفُورِ مِنْ أَمْرِ السَّمَاءِ وَلَا
فِي الْجَدْبِ زَرْعٌ مِنْ أَرْضِنَا لِلْمُحْتَطَبِ
هَلْ وَعَدُ بُلْفُورِ تَشْرِيعٌ إِذَا فُرِطَتْ
أَغْلُوظَةٌ مِنْهُ تَدْعُو النَّاسَ لِلْعَجَبِ؟
مَا حُكْمُهُ بَعْدَ أَحْكَامِ السَّمَاءِ وَلَا

"Söz verdin de sözünde durmamak senin doğandan gelen bir şeydir. Senin verdiğin sözler kardeşi Yesrib'te olan Urkûb'un verdiği söze benzer." Yesrib, günümüzdeki Medine şehrinin eski adıdır. Bk. el-Meydânî, Mecme'u'l-emsâl, 2/311.

⁴³ Şairin hayatı ve eserleri için bk. es-Sevâfirî, *Şu'arâu'l-arđi'l-muhtelle*, 86-91.

⁴⁴ es-Sevâfirî, *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filastîn*, 191.

يُرْضَى بِهِ بَعْدَ حُكْمِ اللَّهِ غَيْرَ غَيْبِي

“Balfour Deklarasyonu ne gökten gelen bir emirdir ne de oduncu için topraklarımızın çoraklığında bir ekindir.

Acaba Balfour Deklarasyonu, muhtevası safsatayla dolu olduğu halde insanları kendisine çağırın bir yasamadan başka bir şey değildir!?”

Onun hükmü semâvî hükümlerden sonra gelen bir hüküm de değildir. Allah’ın hükmünden sonra ona ancak aptal biri razı olur.”⁴⁵

4) **Ahmed Muharrem** (ö. 1945)

1877 Kahire doğumlu Ahmed Muharrem Türk asıllı Mısır’lı bir şairdir. Kültürlü bir kişi olan ve oğlunun eğitimiyle yakından ilgilenen babası, onun Ezherli bir âlimden özel olarak Arap dili ve edebiyatı dersleri almasını sağlamış olsa da sonrasında düzenli bir eğitim görme fırsatı olmadı. Küçüklükten şiir yeteneği olan Ahmed Muharrem’in 12 yaşlarında şiirler yazdığı belirtilir. Birçok edebî ödüle layık görülen şiirlerinde Panislamizm ve Osmanlılık ayrı bir yer tutmaktadır. O, ayrıca şiirlerinde birçok kez Mısırlılara seslenerek onlardan İngiliz işgaline karşı ayaklanmalarını istemiştir.⁴⁶ O, Balfour Deklarasyonu’nu konu aldığı 41 beyitlik bir kasidesinde İngilizlerin ihanetinden söz etmektedir ve bu anlaşmayı şöyle bahsetmektedir:

بَلْفُورُ بِئْسَ الْوَعْدُ وَعَدُّكَ لِلْأَلَى
جَعَلُوكَ لِلْأَقْلِ الْمُخَيَّبِ سُلْمًا
خَدَعُوكَ حِينَ أَطَعْتَهُمْ وَخَدَعْتَهُمْ
إِذْ طَاوَعُوكَ وَتَلَّكَ مَنزِلَةَ الْعَمَى
تَلَّكَ الْإِسَاءُ مَا اسْتَقَلَّ بِمَثَلِهَا
فِي الدَّهْرِ قَبْلَكَ مَنْ أَسَاءَ وَأَجْرَمَا
إِنَّ الَّذِينَ جَهِلَتْ حُسْنَ بَلَاتِهِمْ
ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ كَيْمَا تَعَلَّمَا

“Balfour, onlara verdiğin söz ne kadar acınası bir sözdür. Onlar seni hayal kırıklığına uğramış umutlar için bir merdiven yaptılar.

Onlara itaat ettiğinde sezi kandırdılar ve sen de onları kandırdınız. Onlar sana muvafakat ettiklerinde sen de onları kandırdın. Bu ise tam bir körlük mertebesidir.

Bu öyle bir kötülüktür ki tarihte daha önce kimse benzerini yapmamış ve bu, öyle bir suçtur ki senden önce kimse işlememiştir.

⁴⁵ Bk. es-Sevâfirî, *Şu‘arâu’l-ardî’l-muhtelle*, 89.

⁴⁶ Şairin hayatı ile ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Özel, “Ahmed Muharrem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek 1/47-49.

İyi talihlerinden habersiz oldukların, durumun farkına vardıklarında seni darbimesel yapacaklardır.”⁴⁷

Ahmed Muharrem, Osmanlı Devleti için şiirler ve Sultan Abdülhamit Han için de methiyeler yazmıştır. O, ayrıca 20. Yüzyılda Arap dünyasında meydana gelen sosyal olayları da akıcı bir dille nazmetmiştir. Bu sebeple onun şiirleri Orta Doğu ve Osmanlı tarihine ışık tutan çok değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.⁴⁸

5) Alî Mahmûd Tahâ (ö. 1949)

Mısır’da Romantizm akımının temsilcilerinden olan Alî Mahmûd Tahâ, modern Arap şiirinin öncülerindedir. 1901 yılında Mısır’ın Mansûre Kenti’nde doğan şair, gençliğinde iyi bir eğitim almıştır.⁴⁹ 1924 yılında Mısır Sanat ve Uygulamalı Sanayi Okulu’ndan mimar olarak mezun olmuş ve uzun yıllar hükümette mühendis olarak çalıştıktan sonra bazı politikacılarla temas kurarak Temsilciler Meclisi’ne girmiştir.

Alî Mahmûd Tahâ, rahat bir hayat sürmüş, çok seyahat etmiş, şiirsel ufkunu açan bir dizi Avrupa seyahatine çıkmıştır.⁵⁰ Venedik’i ziyaret ederken, kendisine geniş bir şöhret kazandıran ve ünlü şarkıcı Muhammed Abdulvahhab (ö. 1991) tarafından seslendirilen “*Uğniyetu’l-Cundûl/Gondol Şarkısı*” adlı şiirini yazmış ve bundan sonra “Gondol Şairi” lakabını almıştır.⁵¹

Alî Mahmûd Tahâ, şair Ahmed Zeki Ebû Şadî tarafından kurulan Apollo Şiir Okulu’na mensuptur ve bu okulun en önde gelen öncülerinden biridir.⁵² 1949’de vefat ettiğinde henüz çok gençti.⁵³ Şiirlerinde Filistin sorununa da ihtimam gösteren Alî Mahmûd Tahâ, kaleme aldığı “*Yevmu Filastîn*” adlı kasidesinde Balfour Deklarasyonu’nu kınamıştır:

مَحَا اللّٰهُ وَعَدَا حَطَّهٗ الظُّلْمُ لَمْ يَكُنْ
سِوَى حُلْمٍ مِّنْ عَالَمِ الْوَهْمِ حَتَّالِ
حَمَتُهُ الْقَنَا كَيْمَا يَكُونُ حَقِيقَةً
فَكَانَ نَذِيرًا مِّنْ حَطُوبٍ وَأَهْوَالِ

⁴⁷ Bk. es-Sevâfirî, *eş-Şi’ru’l-Arabî el-hadîs fî me’âsâti Filastîn*, 229.

⁴⁸ Bk. *Divânu Muharrem: es-Siyâsiyyât*, thk. Mahmud Ahmed Muharrem (Kuveyt: Mektebetu’l-Fellâh, 1984), 37-40, 107-8, 123-25, 140, 42.

⁴⁹ Şairin hayatı ve eserleri için bk. Mahmut Çay, “Gondol Şairi Ali Mahmûd Tahâ ve Modern Arap Şiirindeki Yenilikçi Rolü”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (Aralık 2024), 116-141. <https://doi.org/10.54958/iad.1582560>.

⁵⁰ Ali Mahmûd Tahâ bu ziyaretlerini ve izlenimlerini daha sonra Arvâhun Şâridah adlı eserinde genişçe anlatmıştır. Eser için bk. Ali Mahmûd Tahâ, *Arvâhun Şâridah* (Kâhire: Muessesetu Hindâvî, 2017).

⁵¹ https://www.youtube.com/watch?v=6s2n_x2f3qo (Erişim 16 Nisan 2025).

⁵² Apollo Grubu, Batı menşeli Romantizm ekolünün etkisinde gelişen bir (edebî) gruptur. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri* (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 97-101.

⁵³ Bk. Yalar, *Modern Arap Şiiri*, 103-104.

وَفَتَّحَ بَيْنَ الْقَوْمِ أَبْوَابَ فِتْنَةٍ
 نُطِلُّ بِأَحْدَاثٍ وَنُومِي بِأَوْجَالِ
 أَرَادَ لِيَمْحُوَ آيَةَ اللَّهِ مِثْلَمَا
 أَرَادَ لِيَمْحُوَ اللَّيْلُ نُورَ الضُّحَى الْعَالِي

“Zulmün adaletsizlikle yazdığı, sadece hayal dünyasındaki bir illüzyondan ibaret olan bir anlaşmayı Allah mahvetsin.

Gerçek olması için kargı onu korudu. Bu ise çatışmaların ve dehşetin habercisiydi.

Kavim arasında uzun müddet devam edecek olaylara ve talihsizliklere neden olan fitne kapısını sonuna kadar açtı.

Tıpkı gecenin, öğle vaktinin ışığını silmesi gibi bu anlaşma da Allah'ın ayetini silmek istedi.⁵⁴

Şair Alî Mahmûd Tahâ da çağdaşları gibi Balfour Deklarasyonu'nu kınamış ve ona şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre bu anlaşmayla, Arapların iradesi görmezlikten gelinmekle kalmamış; dehası Orta Doğu'da uzun müddet devam edecek olan fitnenin kapısı açılmıştır. Şairin de yıllar öncesinden öngördüğü gibi Balfour Deklarasyonu, Orta Doğu'ya bir barış getirmemiş, aksine günümüze kadar devam eden ve nereye kadar devam edeceği belli olmayan savaşların fitilini ateşlemiştir. Balfour zihniyetinin hortladığı günümüzde de birilerinin Filistinlilerin ellerinde kalan son toprak parçalarına gözlerini diktiklerini ve her ne pahasına olursa olsun bu mazlum halkın ellerinden almak istediklerini görüyoruz.

6) Mahmûd Hasan İsmail (ö. 1977)

1910'de Asyut'un Niḥaylah köyünde doğan şair Mahmûd Hasan İsmail, 20. Yüzyılda yaşamış Mısırlı şairlerdendir.⁵⁵ Güçlü bir hafızaya ve dehaya sahip olan şairin dokuz yaşında Kur'ân-ı Kerim'i ezberlediği belirtilir. 1936'de Dâru'l-ulûmdan mezun olduktan sonra Mısır Radyosunda göreve başlamıştır. 1977'de vefatına kadar birçok şiir yazmış ve edebî eser ortaya koymuştur. “Agânî'l-Kûḥ” adlı divanını genç yaşlarında yayınlamıştır. Mahmûd Hasan İsmail'in Romantizm Ekolünün Mısır'daki temsilcilerinden olduğu söylenir. Mahmûd Hasan İsmail, 20. Yüzyılda yaşamış Mısırlı şairler kendine özgü şiir üslubuyla seçkin bir şairdir. Çağdaşları arasında onu derin hayal ve üstün edebî yeteneğe sahip bir şair olarak övenler olduğu gibi onu gerçeklikten uzak, sembolizmle dolu fantezileri somutlaştıran bir kimse olarak eleştirenler de vardır.

⁵⁴ Kasidenin tamamı için bk. *Divanu Ali Mahmûd Tahâ* (Kahire: Muessesetu Hindâvî, 2017), 379-380.

⁵⁵ Emile Ya'kûb, *Mu'cemu's-Şu'arâ munzu bed'i 'aşi'n-nahḍati* (Beyrut: Dâru Şâdır, 2004), 1200-1201.

Mahmûd Hasan İsmail, şiirlerinde Filistin meselesine ayrı bir ihtimam göstermiştir.⁵⁶ O, Balfour Deklarasyonu'nu da en sert şekilde eleştiren şairlerdendir. Nitekim bir şiirinde bu anlaşmayı uğursuzlukla niteleyerek onun melanetinin kalıcılığından söz etmiştir:

يا يوم بلفور وشؤمك خالد
ماضراً لو أخلقت هذا الموعدا
عاهدت أعزال الجُوم سلاحهم
ما كان إلا الحقّ صاحٍ مُقيدا
وتركتهم رهن المطامع تبتغى
فيهم على حرّ المواطنين أعبدا

“Ey Balfour günü, senin uğursuzluğun kalıcıdır. Şayet bu vaadine aykırı davranırsan da zarar etmezsin.

Sen insanları silahsızlandırmaya dair söz vermiştin. Bu sadece inançla haykırılan bir gerçektir.

Onları (Filistinlileri) kendi vatanlarında açgözlülüğün ipoteği altında özgürlük arayan köleler halinde terk ettin.”⁵⁷

Şairin de ifade ettiği gibi Filistin'in toprak bütünlüğünü bozan Balfour Deklarasyonu'nun uğursuzluğu ve melaneti Orta Doğu'da halen devam etmektedir.

7) Muhammed Alî el-Ĥûmânî (ö. 1964)

1898'de Lübnan'ın güneyindeki Nebatiye ilinin Hârûf kentinde doğan Muhammed Alî el-Ĥûmânî, ilk eğitimini doğduğu şehirde almıştır. Sonra Nebatiye'de bulunan Hamidiyye Medresesi'ne devam etmiştir. 1922'de Necef'e giden el-Ĥûmânî, orada dönemin meşhur âlimlerinden dil, belagat ve mantık dersleri almıştır. Necef'ten Suriye'ye geçen el-Ĥûmânî, burada da lise eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra İngiliz dili ve edebiyatı okumak için Londra'ya gitmiş olsa da beklediği eğitimi alamadan dönmek zorunda kalmıştır. Muhammed Alî el-Ĥûmânî, ülkesine döndükten sonra bir süre öğretmenlik ve gazetecilik gibi meslekler icra etmiştir. Bir dönem siyasete de atılan el-Ĥûmânî, 1964'te Kahire'de vefat etmiş ve naaşı memleketi Hâruf'a getirilerek defnedilmiştir.⁵⁸

⁵⁶ Bk. *min bustâni'l-ğalb şî'ru Mahmûd Hasan İsmâil*, Çev: es-Sa'îd el-İsevî (Kuveyt: Muessesetu Câ'izeti Abdilazîz Su'ûd el-Bâbetayn li'l-İbdâ'i's-şî'rî, 2014), 3-5.

⁵⁷ Kasidenin tamamı için bk. *el-A'mâlu'l-Kâmile Mahmûd Hasan İsmâil* (Kahire: el-Hey'etu'l-Mışriyye'l-Âmme li'l-Kuttâb, 2004), *ed-Divânu's-sâmin*/289-290.

⁵⁸ Muhammed Ali Ĥûmânî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Kâmil Selmân el-Jabûrî, *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-'aşri'l-Câhilî hattâ seneti* 2002 (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 5/446.

Muhammed Alî el-Ĥûmânî, Suriye'nin Fransızlar ve Filistin'in İngilizler tarafından işgaline açıkça karşı çıkmıştır. Hayatını daha çok edebî faaliyetlerine ayıran el-Ĥûmânî, 40'e yakın eser ortaya koymuştur. Onun eserlerinin çoğu edebiyat ve şiirden oluşmaktadır. Balfour Deklarasyonu onun şiirlerine de yansımıştır. Nitekim "Ey Filistin" başlıklı kasidesinde bu menfur anlaşmadan şöyle söz etmektedir:

جَدِّدِي عَهْدَكَ جَدُّدُنَا الشَّبَابَا
وَرَضُّدُنَاكَ شِعَابَا وَهَضَابَا
يَا فِلَسْطِينَ تَمَنِّي تَجِدِي
مَا تَمَنِّيَتْ بِنَا حَتَّى الرَّقَابَا
أَنْتِ يَا أَنْشُودَةَ اللَّهِ عَلَى
كُلِّ مَبْعُوثٍ نَزَّرَلَتْ كِتَابَا

"Sen anlaşmanı yenile! Zira biz de gençlerimizi yeniden donattık.

Seni yol ayırımlarında ve bozkırlarda gözetledik.

Ey Filistin dileyin bizden ne dilersen bulacaksın! Hatta boyunlarımız bile... (senin yolunda ödemeye razıyız)

*Ey Filistin, sen kendisine kitap indirilen her peygamber için Tanrı'nın şarkısisin."*⁵⁹

Balfour Deklarasyonu, Mehcer Edebiyatına mensup şairler arasında da yankı bulmuştur.⁶⁰ Lübnan asıllı İliyyâ Ebû Mâđî (ö. 1957) ve Reşîd Selim el-Ĥûrî'nin (ö. 1984) şiirlerinde bu mesele üzerinde durdukları görülmektedir.⁶¹

8) İliyyâ Ebû Mâđî (ö. 1957)

1889 Lübnan doğumlu İliya Ebû Mâđî, yirminci yüzyılın başlarında yaşamış, Mehcer edebiyatına mensup ünlü Arap Hıristiyan şair ve gazetecidir. Kısa bir süre Mısır'da yaşamış ve orada şiir ve edebiyata merak sarmıştır. Siyasi temalar üzerine şiirler yazdığını gören babası onu 1912'de ABD'nin Ohio Eyaleti'nde yaşayan ağabeyinin yanına göndermiştir.⁶² 1916'da New York'a geçmiş ve orada Mehcer

⁵⁹ Bk. es-Sevâfirî, *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filastîn*, 246.

⁶⁰ Mehcer Edebiyatı, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ABD'ye göç eden Arap aydınların geliştirdikleri edebî ekoldür. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Hüseyin Yazıcı, "Mehcer Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/364-367.

⁶¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Reşîd Selim el-Ĥûrî, *el-A'âşîr* (Beirut: Matbaatu Mecelleti's-Şark, 1933), 72-75; *min A'mâli's-Şâir İlyâ Ebî Mâđî: el-Ĥamâil* (Beirut: Dâru Kâtib ve Kitâb, 1988), 378-381.

⁶² Abdulkarîm el-Eşter, *İliyyâ Ebû Mâđî: el-A'mâlu's-şî'riyyeti'l-kâmile* (Kuveyt: Muessesetu Câ'izeti Abdilazîz Su'ûd el-Bâbetayn li'l-İbdâ'i's-şî'rî, 2008), 7-9.

edebiyatının önde gelen isimleriyle tanışmıştır. Eserlerinin büyük bir bölümünü ABD’de ortaya koyan İliyyâ Ebû Mâđî 1957’de vefat etmiştir.⁶³

İliyyâ Ebû Mâđî, Mehcer edebiyatının en önemli simalarından birisidir. O, şiirlerinde Filistin meselesine de kayıtsız kalmıyor. Ona göre Filistin herkesin gelip yerleşmesi için dağıtılan bir toprak parçası değildir. Bu sebeple o, Balofur Deklarasyonu’nu Filistin sorununun başlangıç noktası olarak görüyor. “Filistin” kasidesinde o, bundan rahatsızlığını şöyle dile getiriyor:

فَقُلْ لِلْيَهُودِ وَأَشْيَاعِهِمْ
لَقَدْ خَدَعْتَكُمْ بُرُوقُ الْمُنَى
أَلَا لَيْتَ "بَلْفُور" أَعْطَاكُمْ
بِلَاداً لَهُ لَا بِلَاداً لَنَا
فَلَنَدُنْ أَرْحَبُ مِنْ قُدْسِنَا
وَأَنْتُمْ أَحَبُّ إِلَى "لَنَدْنَا"
فَلَيْسَتْ فِلَسْطِينُ أَرْضاً مُشَاعاً
فَتُعْطَى لِمَنْ شَاءَ أَنْ يَسْكُنَا

“Yahudilere ve onun yandaşlarına söyle:

Hedeflediğini yerlerin cazibeleri sizi kandırdı

Lord Balfour, sizlere keşke bizim ülkemizden değil de kendi ülkesinden bir toprak bağışlasaydı!

Zira Londra Kudüs’ten daha misafirperverdir ve sizler de Londra’yı daha çok seviyorsunuz.”

Şu biline ki, Filistin öyle her kesin gelip rahatça yerleşmesi için peşkeş çekilen bir toprak parçası değildir.⁶⁴

9) Reşîd Selîm el-Ĥûrî (1984)

1887’de Lübnan’ın Kisrevan-Cübeyl İli sınırları içerisinde yer alan Barbara Köyü’nde doğan Reşîd Selîm el-Ĥûrî, önde gelen Mehcer şairlerindedir. Lübnan’ın Hristiyan Araplarından olan el-Ĥûrî 1913’te Brezilya’ya göç etmiştir. 1958’de vatanına dönen el-Ĥûrî uzun bir ömür sürmüş ve 1984’te vefat etmiştir.⁶⁵ “Şa’iru’l-‘urûbe” ve “Şa’iru’l-Kurevî” lakapları alan el-Ĥûrî, şiirlerinde Fransa’nın Suriye işgali, Filistin sorunu gibi Arap dünyasının sorunlarına da çokça temas etmektedir.

⁶³ İliyyâ Ebû Mâđî’nin hayatı ve eserleri için ayrıca bk. Şükran Fazlıoğlu, “Ebû Mađî, İliyyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/366-367.

⁶⁴ Bk. *min A’mâli’s-Şâir İliyyâ Ebû Mâđî: el-Ĥamâil*, 379.

⁶⁵ Şairin hayatı ve eserleri için bk. el-Jabûrî, *Mu’cemu’l-udebâ mine’l-‘aşri’l-Câhilî hattâ seneti* 2002, 382-83.

Yukarıdaki çağdaşları gibi o da Balfour Deklarasyonu'na karşı çıkan ve bu anlaşmayı kınayan şairlerdendir. O, "Va'd Balfour" adlı kasidesinde adeta İngiliz vicdanına seslenmektedir:

الحَقُّ مِنْكَ وَ مِنْ وُعُودِكَ أَكْبَرُ
فاحسِبْ حِسَابَ الحَقِّ يَا مُتَجَبِّرُ
لَوْ كُنْتَ مِنْ أَهْلِ المَكَارِمِ لَمْ تَكُنْ
مِنْ جَيْبِ غَيْرِكَ مُحْسِنًا يَا بُلْفُرُ
عِدُّ مَنْ تَشَاءُ بِمَا يَشَاءُ، فَإِنَّمَا
دَعَوَاهُ خَاسِرَةٌ وَ وَعْدُكَ أَخْسَرُ
فَلَقَدْ نَفُورُ وَ نَحْنُ أضعُفُ أُمَّةٍ
وَ تَتُوبُ مَغْلُوبًا وَ أَنْتَ الأَقْدَرُ
يَا مَصْدَرَ الكَذِبِ الَّذِي مَا بَعْدَهُ
كَذِبٌ تَعَالَى الحَقُّ عَمَّا تَنْتَثِرُ
تَجْنِي عَلَى وَطَنِ المَسِيحِ مُدَمَّرًا
وَ تُذِيعُ أَنَّكَ فِي البِلَادِ مُعَمَّرُ
قَدْ بَعِثَ مَجْدَ الإنْجِلِيزِ لِتَرْبِجِي
مَالَ اليَهُودِ نِعَمَ هَذَا المَتَجَرُ (!)

"Hak ve gerçekler senin verdiği vaatlerden daha büyüktür.

Hakk'ın hesabını da iyi hesap et ey diktatör!

Eğer sen kerem ehli olsaydın, başkasının cebinden hasenatta bulunmazdın ey Balfour!

Kime neyin sözünü verirsen ver. Çünkü şüphesiz o baştan kaybedilen bir davadır ve senin verdiği söz daha da hüsrandır.

En zayıf millet olduğumuz halde muhakkak biz kazanırız ve sen ise geri dönmeye gücün olduğu halde mağlup olarak geri çekilirsin.

Ey art arda gelen yalanın kaynağı, hak sizin yaydıklarınızdan yücedir.

Sen, İsa Mesih'in vatanı üzerinde cinayet işliyorsun. Ve insanlara ülkeyi imar ettiğini söylüyorsun.

Yahudilerin malını kazanmak için İngilizlerin onurunu sattın/beş paralık ettin. Ne iyi bir ticarettir bu (!)

Kasidenin devamında şair Kudüs fatihi Selahaddin Eyyubi'ye seslenmekte ve ondan istidat etmektedir:

يَدْعُوكَ شَعْبُكَ يَا صَلاَحَ الدِّينِ فَمُ
تَأْتِي المُرُوءَةُ أَنْ تَتَّامَ وَ يَسْهَرُوا
نَسِي الصَّلِيْبِيِّونَ مَا عَلَّمْتَهُمْ
قَبْلَ الرِّجَالِ فَعُدْ إِلَيْهِمْ يَذْكُرُوا

“Ey Selahaddin, halkın seni çağırıyor, kalk!

Yiğitler uyumaktan kaçınır ve geceyi uykusuz geçirirler.

Haçlılar, senin kendilerine verdiğin dersi unuttular. Ayrılmadan önce bir kerecik geri dön de onlar seni tekrar bir hatırlasınlar...”⁶⁶

SONUÇ

Balfour Deklarasyonu’nun modern Arap şiirine yansımalarını incelediğimiz bu araştırmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Bundan bir asır önce dönemin süper güçlerinden olan Eski Birleşik Krallık (İngiltere), Filistin’de Yahudilerin devlet kurmasını önünü açacak bir karara imza atmıştır. Karara öncülük eden isim ise dönemin başbakanı Arthur Balfour’dur. Bu zat, uluslararası Siyonist hareketin liderlerinden Lord Walter Rothchild’e bir mektup yazarak Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması durumunda kendilerinin destek vereceklerini belirtmiştir. Çok geçmeden de Birleşik Krallık ordusu Filistin’i işgal ederek kendi Manda’sına almıştır. Filistin’de nüfusları o zaman %2 olan Yahudilerin bölgeye akını da bundan sonra hız kazanmıştır. Arapların hoşnutsuzluğuna neden olan bu durum karşısında sessizliğini koruyan İngilizler 1948’de İsrail Devleti kurulana dek bölgede kalmışlar ve Yahudi yanlısı politikalar izlemeye, onları maddî, stratejik, askeri ve siyasî alanlarda desteklemeye devam etmişlerdir.

Balfour Deklarasyonu, Orta Doğu’da devam eden huzursuzluğun ortaya çıkmasında ilk akla gelen tarihî bir olay olarak kayıtlara geçmiştir. Tarihe bir kara leke olarak geçen bu olay, Arap edebiyatına da yansımış ve 20. yüzyılda yaşamış bazı Arap şairler şiirlerinde Balfour Deklarasyonu’nu ve onun ortaya çıkardığı sorunları dile getirmişlerdir. Filistin’den Abdurrahîm Mahmûd, İbrahim ed-Debbâğ ve İbrâhim Tûkân; Mısır’dan Ahmed Muharrem, Mahmûd Hasan İsmail ve Alî Mahmûd Tahâ; Lübnan’dan da Muhammed Alî el-Hûmânî ve yine Lübnan asıllı olup Mehcer Edebiyatına mensup İliyyâ Ebû Mâđî ve Reşîd Selîm el-Hûrî şiirlerinde Balfour Deklarasyonu’nu kınayan şairlerdendir. Bu şairlerin şiirlerindeki ortak nokta, işgalinden İsrail Devleti’nin kurulmasına kadar Filistin sorunun ortaya çıkmasındaki baş müsebbibin İngiltere olmasıdır. Bununla birlikte bu şairlerin her birinin meseleyi kendi açılarından farklı üslupta beyan ettikleri ve tepkilerini ortaya koydukları görülmektedir. Söz gelimi Abdurrahîm Mahmûd, Birinci Dünya Savaşı

⁶⁶ Kasidenin tamamı için bk. el-Hûrî, *el-A’âşîr*, 72-84.

devam ederken Osmanlıların Orta Doğu'dan atılmasında kendilerinin İngilizlere destek vererek onlarla ortak hareket ettiklerini, fakat İngilizlerin kendilerine verdikleri sözlerinde durmayarak Filistin'i Yahudiler'e peşkeş çektiklerini dile getirmektedir. İbrahim Tūḳān da İngilizlerin Filistin meselesinde Araplara ihanet ettiklerini söylemektedir. İbrahim ed-Debbâḡ ise İngilizleri sözlerinde durmayan yalancılar olarak görmekte ve onları "*Araplar arasında sözünde durmaması ve yalancılığıyla darbı mesel olmuş Urḳûb*"a benzetmektedir. O, ayrıca Balfour Deklarasyonu'nun ileride daha büyük sıkıntılara yol açabileceğini belirtmektedir.

Ahmed Muharrem de Balfour Deklarasyonu'nu Araplar açısından bir ihanet olarak görmektedir. Gondol şairi Alî Mahmûd Ṭahâ da Balfour Deklarasyonu'na tepkisiz kalmamıştır. O, bu anlaşmanın Orta Doğu'da uzun süre devam edecek fitnenin kapısını açtığını ifade etmektedir. Balfour Deklarasyonu'nu uğursuzlukla nitelleyen Mahmûd Hasan İsmâil ise, birilerinin açgözlülüğünün Filistinlileri ipotek altına alarak ve onları kendi ata vatanlarında özgürlüklerini arayan köleler haline getirdiğini düşünmektedir. Muhammed Alî el-Hûmânî ise bu anlaşmanın Araplarca tanınmadığını ve onların gözünde bir hükmünün olmadığını söylemektedir.

İliyyâ Ebû Mâḏî'nin üslubu ise bu konuda daha serttir. O, Filistin'in herkesin gelip rahatça yerleşebilmesi için peşkeş çekilen bir toprak parçası olmadığını dile getirmektedir. O, Lord Balfour'un Yahudilere kendi ülkesinden bir toprak parçası verebileceğini, çünkü Yahudilerin Londra'yı daha çok sevdiğini söylemektedir. Reşid Selîm el-Ḥûrî ise bu deklarasyonun yazarı Lord Balfour'un İngilizlerin onurunu beş paralık ettiğini ve onları Siyonistlerin oyuncağı haline getirdiğini beyan etmektedir.

Sonuç olarak Filistin meselesinde Arapların gözünde İngilizler bir ihanetin, yalancılığın ve vefasızlığın simgesidir. Milletçe İngilizler tarafından kandırıldıklarını düşünen mezkûr Arap şairler, bu konuda tepkilerini pasif bir direnişi sembolize eden şiirleriyle ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu şairlerin neredeyse hepsinin şiirlerinde bir hüznün, sitem, üzüntü, çaresizlik ve umutsuzluk hâkimdir. Balofur Deklarasyonu'na karşı bir itiraz olarak yazılan bu şiirlere, Arap dünyasında işgalci İngilizlere ve Siyonistlere karşı pasif bir direnişin başlangıcı olarak bakılabilir.

KAYNAKÇA

Çay, Mahmut. "Gondol Şairi Ali Mahmûd Tâhâ ve Modern Arap Şiirindeki Yenilikçi Rolü", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (Aralık 2024), 116-141. <https://doi.org/10.54958/iiad.1582560>.

Divanu Abdurrahim Mahmûd. Ammân: Şeriketu't-Ṭıbbâ'ti'l-Ḥadîse, 1958.

Divanu Abdurrahim Mahmûd. thk. Kâmil es-Sevâfirî, Beyrut: Dâru'l-'avda, 1974.

Divanu's-Şâir Abdurrahim Mahmûd. Vizâretu's-Seḳâfeti'l-Filastîniyyah, t.y.

Divanu Alî Mahmûd Tahâ. Ḳahire: Muessesetu Hindâvî, 2017.

Divânu İbrahim. Beyrut: Dâru's-Şarḳi'l-Cedîd, 1955.

Divânu Muharrem: es-Siyâsiyyât, thk. Mahmûd Ahmed Muharrem, Kuveyt: Mektebetu'l-Fellâh, 1984.

el-A'mâlu'l-kâmile li's-şâ'iri's-şehîd Abdirrahîm Mahmûd. thk. İzzuddîn el-Munâşıra, Dımaşḳ: Dâru'l-Celîl, 1988.

el-A'mâlu'l-Kâmile Mahmûd Hasan İsmâil. Ḳahire: el-Hey'etu'l-Mışriyye'l-Âmme li'l-Kuttâb, 2004.

el-A'mâlu's-şirriyyeti'l-kâmile İbrahim Tūḳân. Beyrut: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 1993.

el-Bergûsî, Omar Sâlih vd. *Târihu Filastîn*. Bûrsa'id: Mektebetu's-Seḳâfeti'd-Diniyye, 2001.

ed-Debbâğ, Muştafa Murad. *Bilâdunâ Filastîn*. Kafr Qara: Dâru'l-Hudâ, 1991.

el-Eşter, Abdulkarîm. *İliyyâ Ebû Mađî: el-A'mâlu's-şirriyyeti'l-kâmile*. Kuveyt: Muessesetu Câ'izeti Abdilazîz Su'ûd el-Bâbeṭayn li'l-İbdâ'i's-şirî, 2008.

el-Hûrî, Reşîd Selîm. *el-A'âşir*. Beyrut: Matbaatu Mecelleti's-Şarḳ, 1933.

el-Jabûrî, Kâmil Selmân. *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-'aşri'lş-Câhilî hattâ seneti* 2002. Beyrut: Dâru'l-Kutbui'l-İlmiyye, 2002.

el-Keyâlî, Abdulvahhab. *Tarihu Filastîn el-ḥadîs*. Amman: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1990.

el-Meydânî, Ebû'l-Faḍl Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *Mecme'u'l-emsâl*. Ḳahire: Maṭbaatu Sunneti'l-Muhammediyye, 1955.

Fazlıoğlu, Şükrân. "Ebû Mađî, İliyyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek-1/366-367, Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Hâşimî, Ekber. *İsrail ve Filastîn*. Tahran: İntişârât-i Cehân Ârâ, 1342.

Jabârah, Taysîr. *Tarihu Filastîn*. Ramallah, Dâru's-Şurûḳ, 1998.

Jabârah, Taysîr. *Tarihu'd-Devleti'l-'Usmâniyye*. Amman: Câmi'atu Ḳuds el-Meftûḥa, 2015.

Karaman M. Lutfullah. "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/89-103, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur ve İncil. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2020.

Küçük, Cevdet. "Sykes-Picot Anlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/204-206, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Masalha, Nur. "The Concept of Plasetine...", *Journal of Holy Land and Palestine Studies*, 15. 2/143-202, 2016.

- min A'mâli's-Şâir İliyyâ Ebî Mâdî: el-Ĥamâil*. Beyrut: Dâru Kâtib ve Kitap, 1988.
- min bustâni'l-ġalb ŧi'ru Mahmûd Hasan İsmâil*. Çev: es-Sa'îd el-İsevî, Kuveyt: Muessesetu Câ'izeti Abdilazîz Su'ûd el-Bâbeṭayn li'l-İbdâ'i's-ŧi'rî, 2014.
- Özçelik Fatih-Öztürk, Mustafa. "İngiltere'nin Mısır'ı İşgali ve "Taçsız Hükümdar" Lord Cromer'in Mısır İdaresi (Eylül 1883-Mart 1907)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (1), 477-494, 2021.
- Özel, Ahmet. "Ahmed Muharrem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek 1/47-49, Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- es-Sevâfirî, Kâmil. *eş-Şi'ru'l-Arabîyyu'l-hadîs fî me'âsâti Filasṭîn*. Ķahire: Maṭâbi'u Sicilli'l-Arab, 1985.
- es-Sevâfirî, Kâmil. *Şu'arâu'l-arḍi'l-muḥtelle* (www.moswarat.com, 1991.
- Soy, Hacı Bayram. "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 173-202, 2004. <https://scholar.google.com/citations?user=002cc9QAAAAJ&hl=tr>
- eṭ-Ṭarîfî, Yusuf 'Aṭâ. *İbrahim Ṭūkân ḥayâtuhu ve ŧi'ruhu*. el-'Ammân, el-Ehliyye, 2007.
- Ṭahâ, Ali Mahmûd. *Arvâhun Şâridah*. Ķahire: Muessesetu Hindâvî, 2017.
- Tunç, Ahmet. "San Remo Konferansı'nın 18-26 Nisan 1920 İstanbul Basını'ndaki Yansımaları", *Kesit Akademik Dergisi*. 21/464-466, 2019.
- Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2005.
- Ya'ḳûb, Emile. *Mu'cemu's-Şu'arâ munzu bed'i 'aŧi'n-nahḍati*. Beyrut: Dâru Şâdir, 2004.
- Yalar, Mehmet. *Modern Arap Şiiri*. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Yaşar Fatma Tunç vd. *Siyonizm düşünenden işgal gerçeğine Filistin*. İstanbul: İHH Yayınları, 2010.
- Yazıcı, Hüseyin. "Mehcer Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/364-367, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57118918>
- <https://diffah.alaraby.co.uk/diffah/interviews/2023/8/3/عبد-الله-متايه-أدبنا-الفلسطيني-في-غالبه-أدب-مقاوم>
- https://www.youtube.com/watch?v=6s2n_x2f3qo